

Laekvere läbi aegade

I ASEND, LOODUS, ÜMBRUS

Laekvere on Lääne-Virumaa kaguosas valla - Laekvere valla keskus. Vald on maakonna üks lõunapoolsemaid, tema haldusalad ulatuvad Jõgevamaa piirini.

Laekvere asub Pandivere kõrgustiku kagupoolsel kallakul. Laekverest 2 km kaugusel lääne-loode suunal kõrgub Kellavere mägi. See on Pandivere kõrgustiku teine tipp - 156 m merepinnast. Laekvere ja Moora vahel laiub Kellavere mäe jalamilt lähtuv kagu-lõuna suunaline ürgoru taoline nõgu, mis laskub Moora ja Venevere soometsadesse ja avardeb Avijõe vesikonna aladel. Rahvasuus on see tuntud nimetuse all "Moora nõgu" või ka "vana jõe säng".

Laekvere ümbruse reljeef on künklik, meenutades vooremaastikku. Laekvere voorelt ("Laekvere mäelt") - kõrgus 128m merepinnast - kulgeb lainjalt itta laskuv seljandik, mille avaral kallakul asuvad Paasvere ja Muuga. Siit avaneb kordumatu panoraam kilomeetrite ulatuses, mida taamal palistab Alutaguse metsade piir.

Lõuna suunas paistab laugja langusega põllulagendike taga Vassivere ja Salutaguse mets. Põhja-loode suunal, Rahkla poole vaadates, laiuvad voorte taolisel lainjal maastikul viljapõllud. Selge ja hea nähtavusega ilma puhul avardeb vaade Laekvere mäelt veelgi. Selgelt on nähtavad Kiviõli tehaste suitsud, Emumäe tipp ja nõlvad ning Koeru telemast.

Laekvere asub teede ristumiskohal. Teda läbib Simuna-Paasvere maantee, millega ristuvad Laekvere alevikus Rahkla, Salutaguse ja Vassivere tee ning Laekvere mäel veel Muuka suunduv tee.

Laekvere on sumbküla tüüpi asula, mis tähendab, et kogu asula hoonestik on koondunud teede ristumiskoha ümbrusse ja kõik asutused: kool, kauplused, ambulatoorium, apteek jne. - asuvad lähestikku. Laekvere omapäraks on see, et ta asub voorte vahelises madala kausi või taldrikukujulises vähese lõunapoolse kallakuga nõos, mille kõige madalamaks kõhaks on asula keskel asuv tiik. Seepärast tuleb mistahes Laekverre suunduvat teed mööda Laekvere suunas liikudes esmalt läbida tõus (minek vastumäge) ja seejärel umbes 0,5-1 km kaugusel Laekvere keskusest langus (minek allamäge).

Laekvere ümbruse põllumaad on keskmise viljakusega. Nad ei ole eriti põuatundlikud ega kannata liigniiskuse all. Enamuse elanike põhitegevusalaks on aegade jooksul olnud põllumajandus.

Laekvere ümbruse lähimateks küladeks on Muuga, Paasvere, Vassivere, Salutaguse, Moora, Padu ja Rahkla. Kaugemale jäävad veel Venevere, Sirevere ja Sootaguse külad.

Laekvere alevikus asuvad kool (Laekvere Põhikool), vallavalitsus, ambulatoorium, sidejaoskond, apteek, hoiupanga harukontor, Eesti Ühispanga filiaal, kultuurimaja ja 5 kauplust. Tegutsevad OÜ Laekvere - tegeleb põllumajandusliku tootmisega ja 3 aktsiaseltsi.

II RAUGEM MINEVIK

Muinaseestlaste iidseks administratiiv-territoriaalseks üksuseks oli külakond (kilekund). Laekvere ümbruse maad ja külad asusid Lemmu külakonna (Lemmu kilekund) lõunaosa kagupooles servas.

1219. a. tungisid siinsetele maadele ristiusu levitamise kattevarjus võõramaised vallutajad - lõunast sakslased, põhjast taanlased. Püüdes üksteisest ette jõuda pöörasid nende preestrid rahvast külade kaupa ristiusku. Sellest kirjutab oma "Liivimaa kroonikas" (1208-1227) sakslaste preester-kroonik Henrik. Rahvas alistati võõramaisele võimule tule ja mõõgaga. Lemmu külakond, sealhulgas ka Laekvere ümbrus läks alates 1219. a. taanlaste valdusse, kuna viimased olid seda piirkonda "külastanud" varem kui saksa ordu riialased.

Ajavahemikus 1220-1225 jagati Lemmu külakond taanlaste poolt kaheks ning asutati selle territooriumile Võhu (V.-Jaagupi) ja Katkuküla (Simuna) kihelkond. Hiljem moodustati nende kihelkondade läänepoolsest osast eraldatud maa-alale Uuskiriku (V.-Maarja) kihelkond. Laekvere ümbrus jäi Katkuküla kihelkonna piiridesse.

1240. a. taani piiskopi poolt koostatud "Taani Hindamisraamatus" on toodud Katkuküla kihelkonna külade nimekiri - arvult 15 küla. Laekvere selles nimistus ei ole. Laekverele lähematest küladest on märgitud Paasvere ja Avanduse. Arvatakse, et maa-ala Katkukülalt (Simunast) kuni Paasvereni oli sel ajal veel metsa all ja asustamata. Võimalik, et külad sellel alal siiski olid, kuid jäid mitmetel põhjustel kirja panemata. Imelikuna tundub, et Katkuküla, mille järgi kihelkond oma nime on saanud, Taani Hindamisraamatus külana üldse kirjas ei ole. Samal ajal Paasvere, mis asub päris Alutaguse piiril on kirjas Katkuküla kihelkonna suurima külana - 23 adramaad.

Võib arvata siiski, et ka Laekvere mail oli inimasustus sel ajal juba olemas. Laekvere aleviku läänepiiril, Simuna maantee ääres, asub rahvasuus tuntud "ristikivi küngas". See kujutab enesest kunagist kivikalmet, mis võib oma päritolult kuuluda esimesse aastatuhandesse.

1937. a. avastas Kõrgemäe talu omanik J. Muru kivide vedamisel oma talu põllul olevast kivikangrust, mis asus Laekvere mäel iidse männi lähedal, muinassõduri kalmu. Kivide alt tuli välja inimluid, kokkusurutud mõõk, rauast sõjakirves ja muid esemeid. Teadlaste hinnangul oli tegemist muinaskalmuga ja esemetega, mis olid pärit noorema raua-aja algusest ehk 9. sajandist.

Taanlaste valitsemisajal säilisid siin endised külad oma kogukondliku korraga. Kohalik rahvas sattus sõltuvusse vallutajatega maksukohustuse näol. Maa läänistati - külad muudeti lääniküladeks, kus kehtestati maksukohustused naturaalmaksu, peamiselt teravilja näol. Maksukoormist pidevalt suurendati kuni lõpuks rahva kannatus kätkes. Tekkis vastuhakk võõramaisele võimule - Jüriöö mäss või ülestõus 1343. a., mis algas Harjust ja levis üle kogu Põhja-Eesti. Sellesse olid haaratud ka siinse ümbruse külad. Mäss suruti, peamiselt ordu poolt, lõpuks julmalt maha 1345. a.

Pärast Jüriöö mässu tunnetasid taanlased oma jõuetust maa valitsemisel ning olid sunnitud senised valdused loovutama 1346. a. suhteliselt agressiivsele ja pealetükkivale ordule. Seega lõppes siin taanlaste valitsemine, mis oli kestnud üle 125-aasta.

III LAEKVERE ESMAMAINIMINE

1347. a. sai siinsed alad oma valdusse Liivimaa ordu. Algas raske ja kannatusterohke orduaeg, mis kostis üle kaheksa aasta.

14. saj. teisel poolel, üsna varsti pärast ordusõja algust, hakkasid läänimehed üha kindlamalt kanda kinnitama nende käsutada olevates läänides. Läänid muutusid järkjärgult läänimeeste pärisomandiks, hiljem nende suguvõsad põlisomandiks. Oma maavaldustel olevatele tühjadele aladele hakkasid nad asutama iseseisvaid majapidamisi - mõisaid, mille maid pidid harima kohalikud talupojad. Eriti hoogustus mõisate asutamine 15. saj. ja 16. saj. vahetusel. Laekvere ümbruses tekkisid mõisad põhiliselt 16. saj. esimesel poolel.

Siinse ümbruse mõisaid ja külasid on ajalooürikuis esmakordselt mainitud järgmiselt:

Paasvere (Paustver, Pastfer) - 1533, küla (Payesverae) - 1241. Moora (Mohrenhof) - 1551, küla arvatavasti - 1414, Muuga (Munkenfof) - 1526, asutatud munkade poolt, Rahkla (Raehkül) - 1530, Lõusa (Laus) - 1583.

Laekveret on seni teadaolevatel andmetel esmakordselt mainitud 1496. a. (R. Ross). Tegemist on arvatavasti küla esmamainimisega. Laekvere mõisat (Ladigfer, Laydickfer) on esmakordselt mainitud 1547. a. Seega möödus 1996. a. 500 aastat Laekvere küla esmamainimisest ajalooallikais, Laekvere mõisa esmamainimisest käesoleval aastal aga 450 aastat.

Laekvere küla tekkimine ja asukohta valik on ilmselt seotud küla keskel asuva tiigiga. Tiik on oma pindalalt olnud mitu korda suurem praegusest. Seda tõendab tiigi ümbruses kohati kuni 1 meetri paksune must huumusrikas settemulla kiht. Asuti elama tiigi lähedusse, kuna tiigist saadi elamiseks vajalik vesi. Tiigivett kasutati majapidamiseks vajamineva veena, väljaarvatud joogivesi, kuni hilisajani. Siinse tiik kujutab enesest karstilohku, kus vesi püsis varasematel aegadel aastaringelt enam-vähem ühes tasapinnas. Tiigi põhjas olevat olnud allikas, mis kompenseeris pinnasesse imbuva ja aurumisest tingitud vee kao. Tiigi veetasapind hakkas suviti alanema pärast uudismaade rajamist ja kuivendustööde teostamist Moora rabas Salutaguse küla taga. Esamakordselt kuivas tiik täielikult 1940. a. põuasel suvel.

Laekvere küla kaugemast minevikust pole midagi olulist teada. Varasemate põlvkondade mälestuste põhjal oleval Laekvere olnud vaeste inimeste, tõenäoliselt mõisatööliste või mõisamoonakate küla. Õlgatusega elamud olnud väikesed ja madalad, mis asunud neid ümbritsevatel maalappidel. Peetud palju kitsi, kes roninud katustel. Küla nimetatud ka saunikute külaks.

IV LAEKVERE MÕIS

Laekvere mõis asutati Laekvere külast umbes ühe kilomeetri kaugusele Laekvere - Paasvere tee lähedusse. Sinna rajati mõisa keskus vajalike hoonetega. Praegugi kasvavad seal mõisa hilisematest aegadest pärit olevad puud ja on säilinud mõned mõisa hilisema aja ehitused, kuigi juba ümberehitatult.

Laekvere mõisa maadega piirnesid Paasvere, Moora, Rahkla ja Muuga mõisa maad. Laekvere oli neist mõisatest vast kõige väiksem. Koos mõisaga tekkis ka võõramaise päritoluga maa-aladel mõisnik, kellest hakkas kohaliku talurahva elu-olu täielikult sõltuma. Laekvere mõis ja küla kuulusid Duckerite suguvõsale. Algselt oli Laekvere mõis Hans Duckeri pärimõis. Pärast viimase surma kuulus see tema pärijatele. Mõisa täpne asutamise aeg pole teada. Esamakordselt on Laekvere mõisa mainitud H. Duckeri

pärijate pärimisalaste vaidluste lahendamisel kohtus 1547.a. Üheks vaidlusaluseks objektiks oli seal ka Laekvere mõis, koos külaga. Kogu maa kuulus mõisale. Ka talupoja poolt haritav ja käsutav maa, mis varem kogukonna maana oli kuulunud talupojale, oli nüüd mõisa oma. Maa kasutamise eest tuli maksta mõisale makse. Maksude suuruse ja iseloomu määras mõisnik oma äranägemise järgi. Maksude katteks pidi talupoeg loovutama mõisale osa oma niigi kasinast saagist, harima mõisa põlde ja tegema mõisas mitmesuguseid muid töid. Mõisniku ahnus ja omavoli muutusid ohjeldamatuks. Pidevalt suurendati talupojalt võetavaid makse ja koormisi. Mõisnikul oli piiramatut võim talupoja üle. Ta võis talupoega alandada, käskida, keelata, karistada ja trahvida - Laekvere mõisa talupoegade raskele elule ja nendelt nõutavale ülemäärasele tööle on vihjatud ka kohtus Duckeri pärijate vastastikustes süüdistustes.

Talurahva elu muutus mõisa tingimustes üha raskemaks. Pidevalt suurenevad koormised ja maksud osutusid talupojale ülejõukäivateks. Kõigile pingutustele vaatamata ei suutnud ta mõisa poolt kehtestatud kohustusi täita. Vaene talupoeg muutus aja jooksul "lunastamatuks" võlglaseks mõisale. Tema, kui mõisa võlgniku suhtes kehtestati mõisast lahkumise keeld. Tekkis sunnismaisus. Talupoeg oli muutunud sunnismaiseks pärisorjaks, kellel ei olnud enda õiguste kaitseks mingeid võimalusi.

IV SUURTE SÕDADE - VENE-LIIVIMAA JA PÕHJASÕJA AEG

1558.a. algas Vene-Liivimaa sõda, mis kestis 25 aastat (1558-1583).

Sõda algas 1558. a. jaanuaris Eestimaale sissetungivate venelaste kohutavalt julma ja laastava rüüsteretkega. Üle Narva jõe, läbi Alutaguse, tulid Virumaale venelaste roo väesalgad. 1558. a. jaanuaris-vebruaris rüüstasid, röövivad ja tapsid venelased siin ümbruses äärmiselt metsikult ja julmalt. Rüüstati ja põletati maha kõik ettejuhtuvad mõisad, külad, kirikud. Ka Simuna kirik rüüstati ja põletati maha. Tapeti julmalt kõik, keda kätte saadi. Talurahvas põgenes metsatihnikutes ja rabades olevatesse pelgupaikadesse. Ümberkaudsetesse linnustesse peitunud orduaadel ei olnud suuteline venelastele märkimisväärset vastupanu osutama.

Esimene tõsisem kokkupõrge orduaadlike ja venelaste vahel siin ümbruses toimus 1558. a. veebruaris Kiltsi ja Porkuni linnuste juures. Venelased löid Virumaale mitmeid tugipunkte, millistest korraldati kogu kevade ja suve jooksul korduvalt ümberkaudsetesse mõisatesse ja küladesse rüüste- ja röövretki.

Alates 1558. a. augustist oli kogu Virumaa koos siinse ümbrusega Vene võimu all. Ordu oli langenud.

Ametlikult kuulusid siinsed alad 1561. a. alates Rootsile, tegelikult olid nad aga venelaste valduses. Tekkisid rootslaste ja venelaste vahelised kokkupõrked, mille käigus toimusid pidevalt vastastikused rüüste-, rööv- ja karistusretked. Jälitati, riisuti, vangistati ja tapeti talupoegi, kes olid ühele või teisele poole hoidunud. Sageli kahtlustati ja süüdistati neid salakuulamise või reetmises.

Vene-Liivimaa sõda muutus Rootsi-Vene sõjaks. Vene võim kehtis maal 23 aastat.

1581. aastal, mil venelased rootslaste poolt välja tõrjuti, läks sinne ümbrus Rootsi võimu alla. Algas Rootsi aeg. Kõigest sellest hoolimata kestis röövimine ja laastamine ikka edasi.

Jätkuks Vene-Liivi sõjale algas 1600. a. Poola-Rootsi sõda. Siis rüüstasid ja röövivad Poola palgasõdurid. Aastate jooksul oli riisumine ja röövimine nii harjumuspäraseks

muutunud, et isegi talupojad käisid röövimas teisi omasuguseid. Maal, kus pika ajavahemiku jooksul ei olnud ühtegi õiget valitsust ega mingit korda, valitses üldine kaos ja segadus.

Sellisele olukorrale suutsid Rootsi võimud lõpu teha alles 1620 .-tel aastatel. Seega oli Eestimaa, sealhulgas ka sinne ümbrus, olnud peaaegu 70 aasta kestel metsiku rüüstamise, röövimise ja hävitamise tallermaaks. Maa oli laastatud ja paljas. Rahvapärimuse järgi - "maa oli tühi ja paljas, kus ei olnud kuulda koera haukumist ega kuke laulu."

Sõjad siinset ümbrust pärast 1605. aastat otseselt enam ei puudutanud, kuigi Poola-Rootsi sõda veel kestis ja hiljem (1656-1658) toimus Vene-Rootsi sõda. Siis aga kimbutasid uued hädad - viljaikaldus, näljad ja katkud. 1601/02 talvel oli siinmail suur näljahäda. 1602 suvel möllas katk. Palju inimesi suri 1642 suvel puhkenud katku. Ohvriterohke oli 1657. ja 1658. aastal Põhja-Eestis levinud katk. Suur näljaaeg oli 1695-1697.

Kuigi mõisamajandus oli sõja ajal tugevasti kannatada saanud ja suures osas laostunud, püsis mõis ja mõisnik kindlalt edasi. Rootsi võimud püüdsid mõisnike õigusi ja omavoli küll kärpida, kuid talupoja olukorrale see erilist kergendust ei toonud.

Rahuaeg kestis kuni sajandi lõpuni. Vaatamata paljudele toleaeagsetele raskustele, hädadele ja viletsusele jäi see ajajärk rahva mälestustesse kui "kuldne Rootsi aeg".

1700. a. algas Vene-Rootsi Põhjasõda (1700-1721). Siis kordus peaaegu sama, mis Vene-Liivi sõja ajal. Venelaste riiüstesalgad tungisid Virumaale. Kergeratsaväe riiüstesalgad liikusid kiiresti mööda maad ühest kõhast teise, algul Alutagusel, hiljem kogu Virumaal. Rüüstati ja põletati maha külasid, mõisaid ja kirikuid. Löödi maha või piinati sumuks kõik, keda kätte saadi. Eriti hullusti rüüstasid, põletasid ja tapsid venelased siinkandis 1703. aasta septembris. Siis põletati maha ja rööviti paljaks pool Simuna kihelkonda. Rüüstati ka Simuna kirik ning rööviti hulk kiriku varasid. Pärast Narva langemist venelaste kätte 1704. aastal muutus Virumaa ja koos sellega sinne territoorium eikellegimaaks. Maal retklesid venelaste tarsasalgad, tungides läbi metsade ja soode ning hulkusid venelaste ja rootslaste poolnälginud röövsalgad. Kuigi nad enam ei põletanud, röövisid ja tapsid nad endist viisi. Inimesed põgenesid rüüstajate ja röövijate eest. Osa mõisnikest olid juba sõja ajal Tallinnasse pakku läinud. Talurahvas põgenes nagu Vene-Liivi sõja ajalgi rabades ja metsades olevatesse pelgupaikadesse.

Üks rahva teadvuses säilinud suurtest sõdadeaegsetest pelgupaikadest siin ümbruses on metsade ja rabade keskel asuv Luusaare pelgupaik. Põhjasõja ajal olevat see pelgupaik venelaste poolt avastatud ja suurem osa põgenikest tapetud, pääseda õnnestunud vaid üksikutel.

1708. aasta augustis toimus Vinni ja Pajusti väljadel Vinni-Pajusti lahing, mis oli viimane Põhjasõja lahing Virumaa pinnal. Selles lahingus löödi rootslaste väesalk venelaste poolt puruks. Pärast seda lahingut riisusid ja põletasid venelased siin ümbruses kolm päeva. See oli venelaste viimane suurem Põhjasõja-aegne rüüstamine siinkandis. Pärast seda pidasid venelased Virumaad juba oma valduseks. Pikkamööda hakkasid vaibuma ka riisumised ja röövimised. 1710 loeti Virumaad juba Venemaaga liidetuks.

Põhjasõda laastas siinset ümbrust ja Virumaad kohutavalt. Küladest jäid ahervaremed, hävisid külvipinnad, kimbutasid ikaldused ja näljahädad.

1710. aastal laastas katk siin ümbruskonnas julmalt. Katku ohvriks langes suurem

osa sõjas allesjäänud elanikest. Kõige rohkem inimesi suri katku siin lähikonnas Luusikal, kus küla peaaegu igast kümnest inimesest suri üheksa.

Põhjasõja ajal hukkus umbes kaks kolmandikku siinse ümbruse elanikkonnast.

V LAEKVERE MÄND

Laekvere alevikust idas Laekvere voorel ("Laekvere mäel") kasvab iidne põlispuu - Laekvere mänd. See 9,5 meetri kõrgune mänd köidab pilku oma dekoratiivsusega. Mänd asub umbes 100 meetri kaugusel Laekvere-Paasvere maanteest. Mäni lähedal, vahetult Paasvere maantee ääres kasvas veel teinegi põlispuu - Laekvere kuusk. Need puud on tuntud ka hiiepuudena hiiekuusk ja -mänd- "pruut ja peigmees". Hiis Laekvere väljal (koguteos Virumaa lk 413). Kuusk kuivas 1950-ndate aastate paiku. Mänd on kaitsealuse puuna alles siiani.

Arvatakse, et mänd on pärit Põhjasõja ajast. Tema päritolu võib ulatuda aga veelgi kaugemasse minevikku. Vanemate kohapealsete ja ümberkaudsete inimeste mälestuses on püsinud see mänd alates lapsepõlve ajast ikka ühesugusena.

Paasverest pärit kunstnik Henrik Olvi kirjutab, et tema vanaisa, kes oli sündinud 1823. a., mäletas oma nooruspäevilt Laekvere mäni sama suurena ja samasugusena, nagu ta nägi seda vanas eas.

VI 1710 - 1816

1710. aastast alates olid siinsed alad Vene tsaaririigi võimu all. Tsaari-Venemaa haldusjaotuse järgi kuulus Laekvere ja selle ümbrus Eestimaa kubermangu koosseisu, asus kubermangu lõunaservas.

1712.a. katkuaruande järgi oli Laekveres enne katku 120 elanikku. Katku suri 98, ellu jäi 22 inimest. Salutagusel jäi ellu 11 inimest, suri üle 50.

1716.a. elas Laekveres revisjoni andmetel 41 inimest, kokku 10 perekonda. Nendest oli 7 taluperet, 1 vabadik, 1 mõisavahi ja 1 võõrast kohast toodud pere, kes ei omanud veel maad. Talude suurus oli 1/8 ja 1/4 adramaad. Kokku oli talumaad 11/4 adramaad (adramaa suurus keskmiselt 40-60 ha).

1726.a. oli Laekveres 11 talu, talumaad kokku 3 1/4 adramaad. Talude suurus oli 1/8 ja 1/4 adramaad. Elanikke oli 68, neist tööjõulisi inimesi 28 (15-60a.), lapsi 30 ja vanu 10 inimest.

Pärast Põhjasõda algas küll püsiv rahu, kuid talurahvale sünge orjaaeg. Kestis pärisorjus ja sunnismaisus. Pärisorine talupoeg haris maad harkadra ja karuäkkega. Saak oli väike. Teraviljast kasvatati põhiliselt rukist ja otra, vähem kaera ja nisu. Kartulit hakati kasvatama alles 18.saj. teisel poolel. Mõisa jõukus suurenes pidevalt. Mõisnik elas pidutsevalt ja priiskavalt. Samal ajal jätkus talupoegade teokoormise tõus. Lisaks korralisele teole tuli teha veel abitegu. Talupere pidi mõisale andma vilja, heina õlgi, mune, lambaid, lõnga, viljakõrte jne. Abiteona oli tarvis mõisas teha mitmesuguseid hooajatöid nagu külvitööd, viljakoristus, rehepeks, kartulipanek ja -võtmine.

Järsult halvenes talurahva olukord 19.saj. alul. 1801.a. tabas maad viljaikaldus. Katastroofiliseks muutus olukord 1807. ja 1808.a., mil kahel aastal järjestikku oli ennenägematu ikaldus. Väga vihmaste suve tõttu ei kogutud isegi külviks vajalikku

seemnevilja. Tekkis suur näljahäda, levisid haigused.

Paasvere, Muuga, Moora ja Lõusa kool, millised olid asutatud 1786.a. lõpetasid nälja tõttu oma tegevuse. Tugevnes pärisorjuses vaevleva talurahva rahulolematus. Sagenesid talurahva vastuhakud mõisnikule. Ummikseisu jooksnud maaelu vajas ümberkorraldusi.

VII 1816.a. TALURAHVASEADUS

1816.a. anti välja Eestimaa talurahva seadus. Selle seaduse alusel kaotati pärisorjus. Talupoeg kuulutati isiklikult vabaks. 14. jaanuaril 1817.a. kuulutati kõigis Eestimaa kirikutes, ka Simuna kirikus, pühapäeval pidulikul jumalateenistusel välja priius.

Tegelik talumeeste pärisorjusest vabakslaskmine algas alles 1819. a. jüripäevast ja lõpetati 1831. aastaks, mil kogu talurahvas võis end lõplikult priiks lugeda. Priiuse andmiseks kulus 14 aastat.

Uue seaduse väljakuulutamisel alates oli vormiliselt tekkinud pärisorjusest vaba talurahva seisus. Nüüd ei võinud mõisnik talupoega enam osta ega müüa, kinkida ega pantida. Talupojale anti vaba liikumise võimalus, kuigi esialgu oli see piiratud. Ümberasumine linna või väljaspoole kubermangu piire oli keelatud. Nii ei olnud võimalik elama asuda näiteks Laekverest Avinurme, kuna Laekvere kuulus Eestimaa kubermangu, Avinurme aga Liivimaa kubermangu koosseisu. Talupojal oli õigusi omandada vallas- ja kinnisvara, ning seda pärandada kehtiva korra kohaselt.

Vormiliselt oli talupoeg küll vabaks saanud, kuid maa jäi endiselt mõisnikule. Talupoja ja mõisa majanduslik vahekord hakkas rajanema vabal rendilepingul. Nüüdsest tuli talupojal tema käsutada olev maa mõisnikult rentida rendilepingu alusel. Renti tuli tasuda teokoormiste ja abiteoga. Sisuliselt säilis teoorjus teorendi näol. Talupojal oli võimalus rendileping lõpetada ja siirduda mõnda teise mõisa, kus tingimused olid vastuvõetavamad. Harilikult toimus rendilepingu lõpetamine jüripäeval (23.aprill), mil ka ühest kohast teise koliti.

VIII VENE TSAARIVALITSUSE AEG

Vähehaaval hakkasid tekkima mõisa renditalud. 1834.a. oli Laekveres 14 mõisaga rendivahekorras olevat taluperet, 1850. aastal oli neid 18.

Talurahvaseaduses oli ettenähtud moodustada küla- ja mõisakogukonnad. Külakogukonna moodustasid tavaliselt ühe küla talupojad, mõisakogukonna kogu mõisa talupojad. Laekvere mõisas ja selle ümbruse mõisates moodustati põhiliselt ainult mõisakogukonnad, millest kujunesid hilisemad mõisa haldusüksused - mõisavallad. Mõisakogukonna (valla) eesotsas seisis peremeeste hulgast valitud talitaja ja külasid esindavad volimehed. Iga kolme aasta tagant pidid kogukonna liikmed esitama talitaja kohale kolm kandidaati, kellest mõisnik ühe, temale meelepärasema, ametisse kinnitas. Mõisakogukonnal pidi kohustuslikus korras olema kassa kogukonna tulude hoidmiseks ning magasiit kogukonna viljatagavara hoidmiseks. Magasiit oli kogukonna talitaja ja kahe ülevaataja kontrolli all. Siinse ümbruse magasiitadest on säilinud ainult Muuga magasiit. Moora magasiit, mis asus Salutaguse küla alguses, lammutati kolhooside algaastail.

Esimene Laekvere mõisa vallamaja olevat asunud Muuga tee ääres, kruusaaugu lähedal. Hiljem ehitatud vallamaja Laekvere külasse.

1816.a. talurahvaseadus aitas oluliselt kaasa külakoolide võrgu väljakujunemisele ja

haridustaseme üldisele tõusule. Mõisakogukondadele pandi koolide asutamise ja ülalpidamise kohustus. Vähemalt iga 1000 elaniku kohta oli ettenähtud kooli asutamine.

Siin ümbruses asustati 1824.a. Venevere kool, 1829.a. Rahkla kool ja 1836.a. Simuna Kihelkonnakool. Taasavati Lõusa kool (Padus) 1823.aastal, Muuga kool 1832.a. ja Paasvere kool 1836.a., milliste tegevus oli lõpetatud seoses 1808.a. näljahädaga. Moora kool, mis oli samuti suletud, rakendati uuesti tööle alles sajandi teisel poolel.

Politsei- ja kohtuvõim jäi 1816. a. talurahvaseaduse alusel endiselt mõisniku kätte, kuigi kohtu kaasistujateks olid ka talupojad. Mõisapolitsei (mõisnik) võis karistada kuni 80 kepihoobi, vangistuse või vitsahirmuga kuni 10 kimbu ulatuses (iga kimbuga 10 hoopi paljale ihule). 1816. a. talurahvaseadus oli oma olemuselt mõisnikukeskne ja poolik, mis ei suutnud lahendada kõiki maaelus tekkinud probleeme. Siiski tõi ta maarahva ellu suuri muutusi. Vaatamata puudustele oli see seadus üks olulisemaid eesti rahva ajaloos. Ta andis tõuke rahva eneseteadvuse ja rahvustunde kasvule ning hariduspüüdlusele.

IX PÄRIS- EHK PEREKONNANIMEDE PANEMINE

Pärisorjuse ajal oli talupojal ainult ristitud eesnimi. Lisanimeks oli harilikult isa-, koha-, talu-, ameti-, või lüütsalt tabav hüüdnimi. Mõnikord tunti talupoega ka isa ja vanaisa nime järgi.

1716-1726.a. olid Laekvere elanikel sellised nimed nagu Hanso Jürri Kaspar, Siemona Mart, Hanso Peeter, Kannaske Peter, Hermo Ado, Kõrtsi Johann. Pärast pärisorjuse kaotarnist pidid priidel meestel olema ka priiniined ehk pärisnimed, nagu mujal maailmas. Seda nõudis tegelik elu. 1830- ndatel aastatel toimuski talupoegade pärisnimede panemine. Prii- elik pärisnimed pandi ainult meestele ja perekonnapeadele. Peagi hakati selle nimega nimetama ka ülejäänud perekonnaliikmeid (naine, lapsed, vanemad). Prii- või pärisnimi kujunes perkonminimeks. Rahva seas oli kaua aega, veel sel sajandilgi, perekonnanime asemel kasutusel prii- või liignime mõiste. Nimede panemine tehti ülesandeks mõisnikele. Talupojad kutsuti mõisa juurde kokku ja mõisnik pani neile pärisnimed vastavalt oma vaimukusele. Mõnel juhul arvestati ka talupoja enese soovi ja arvamust. Enamus nimedest pandi aga mõisniku tahte järgi. Peaaegu pooltele nimesaajatele anti saksapäraseid perekonnanimesid nagu Sonberg, Krickmann, Karlson, Preismann, Martinson, Peterson, Karrofeld.

1930- ndatel aastatel muutis suur osa saksapärase nimedega omanikke oma nimed eestipäraseks. Osa võõrapäraseid nimesid on püsinud aga siiani.

X 1856.a. TALURAHVASEADUS, TALUDE PÄRISEKSOSTMINE

1856.a. anti välja uus talurahvaseadus. Seadus tõlgiti eesti keelde 1858.a. ja hakati ellu rakendama 1860- ndatel aastatel. Uue talurahvaseaduse alusel eraldati talumaa mõisamaast. Talupoeg pidi tema kasutada oleva talumaa kas välja ostma või rentima. Alul ei olnud talupoeg võimeline maad välja ostma. Tekkis rida mõisaga rendivahekorras olevaid renditalusid. Säilis teorent, teokoormised ja rahva poolt vihatud abitegu. 1858. a. oli Laekveres 202 elanikku ja 36 taluperet. Laekvere mõisa omanikuks oli sel ajal August von Hahn. Tema valduses oli mõis ja küla kuni 1876. aastani. Sel perioodil s.o. 1860- ndatel aastatel tekkisidki mõisamaast eraldatud talumaadele renditalud.

1870- ndatel aastatel algas talude päriksostmine. Alul toimus see väga aeglaselt. Eriti visalt läks talude kruntiajamine. Alles 20. sajandi alul kiirenes talude väljaostmine ja kruntiajamine. 1917. aastaks oli enamus Laekvere mõisa renditaludest päriks

ostetud. Laekveres oli siis 34 päristalu, 3 neist oli ostetud Moora mõisa maadest.

XI LAEKVERE KUJUNEMINE VALLA KESKUSEKS

1886.a. haldusreformi käigus loodi vallaomavalitsused. Selleaegsed mõisavallad (Paasvere, Laekvere, Moora, Lõusa, Rahkla, Muuga) ühendati üheks Paasvere vallaks. Alul asus vallamaja Paasvere Arumõisas (Joodikul). Hiljem ostis vald vallamajaks sobiva maja Laekverest Daniel Sellihofilt. Pärast majale vajaliku remondi teostamist toodi vallavalitsus üle Laekverre. Laekverest sai Paasvere valla keskus. Laekveres asus Paasvere vallamaja ja tegutses vallavalitsus kuni 1950. aastani, mil vallad likvideeriti ja moodustati külanõukogud. 1939. a. liideti Paasvere vallaga Venevere vald. 1992. a. moodustati Laekvere vald ja likvideeriti. 1950. a. loodud külanõukogu. Laekvere on taas valla keskus. Vallavalitsus asub endises meiereihoones. Endises vallamajas asus pärast likvideerimist külanõukogu ja tervishoiupunkt. 1953. a. alates töötas seal Laekvere jaoskonnahaigla. Pärast haigla likvideerimist asus majas ambulatoorium. Praegu kuulub maja aktsiaseltsile AS Laekvere Ehitus. Hoone on ümberehitamisel ja selles asub aktsiaseltsile kuuluv kauplus.

XII LAEKVERE KÖRTSID

Mõisate tekkimisel jäi Laekvere kahe mõisa- Laekvere ja Moora piirimaile. Suurem osa küla maadest kuulus Laekvere mõisale, osa aga Moora mõisale. Pritsikuur, meierei- ja kontor- klubihoone asuvad endisel Moora mõisa maal. Samuti on Moora mõisa maast päriseks ostetud endised Otsa (Krieli), Möldri (Linkholmi) ja Veski (Lipori) talu maad. Mõlemad mõisad asutasid külasse oma kõrtsi, kõrtsihooned asusid küla läbiva Simuna - Paasvere maantee ääres, vastastikku, teine teisel pool teed. Laekvere mõisa kõrts asus tiigi ääres, Moora mõisa kõrts üle tee selle vastas. Esimene kõrts oli olemas juba 1690. aastal, arvatavasti Laekvere mõisa kõrts. Teine asutati pärast 1857. aastat. Kõrts oli sel ajal ainukeseks talumeeste kooskäimise kohaks. Sääli istuti, arutati päevaprobleeme ja pruugiti ka kesvamärjukest. Teatud määral täitis kõrts ka kaupluse otstarvet. Säält oli võimalik saada kõige hädapärasemat, nagu soola, silku jne.

Esimene teadaolev kõrtsmik oli Friedrich Ottenson 1797. aastal. Hiljem pidasid Laekvere kõrtsmiku ametit 1801. a. Gustav Stern, 1835. a. Tõnu Sonberg, 1843. a. Mihkel Karlson, 1860. a. Jaan Preismann, 1870. a. Jüri Kark. Laekvere mõisa kõrtsihoone lammutati 1923- 1924. a. ja selle asemele ehitati tarbijate ühisuse kauplusehoone. Moora mõisa kõrtsihoone, mida tunti rahva seas hilisemal ajal ka "Londoni" nime all, lammutati 1949. a. Selle asemele ehitati kooperatiivi laohoone, mis hävis tulekahjus '1970- ndate aastate alul. Praegu asub sellekohal kontor- klubihoone.

XIII LAEKVERE MÕISAST JA SELLE OMANIKEST

Ajavahemikul 1496.a. - 1635.a. kuulus Laekvere küla ja mõis Duckerite suguvõsale. Laekvere mõis asutatigi 1540-ndatel aastatel Duckerite (Coward Ducker) poolt. Aastatel 1636-1652 olid mõisa omanikeks Reinhold ja Hans Dreyer. Seejärel Georg von Stahlen (1653- 1710) ja pärast Põhjasõda (1710- 1746) Heinrich von Schaneberg, kes oli ühtlasi ka Vahastu ja Mündi omanik. Aastatel 1747- 1875 kuulus Laekvere mõis Hännide perekonnale (Michael, Ernst ja August von Hahn), 1876- 1887 a. Johann Stahlen'ile ja 1888- 1890 a. Arthur Bosse'le 1890 a. ostis majanduslikult kehval järjel oleva Laekvere mõisa Moora mõisa omanik Heinrich von Stackelberg. Sellest ajast alates, kuni mõisamaade jagamiseni 1920 a. oli Laekvere mõis Moora mõisa kõrval- ehk karjamõis.

XIV LAEKVERE KÄESOLEVA SAJANDI ALUL JA SÕJAEELSE EESTI VABARIIGI AJAL

Kuni 1914. aastani koosnes Laekvere küla hoonestus ühekorruselistest, põhiliselt puitmajadest. Sel ajal oli külas 25 elumaja, kaasa arvatud vallamaja ja 2 kõrtsihoonet. Esimese Maailmasõja ajal (1914- 1917) ehitas talupidaja Jakob Grustam oma ühekorruselisele talumajale lisaks juurdeehitusena veel kahekorruselise osa. See oli esimene ja ainuke kahekorruseline maja Laekveres. Maja hävis tulekahjus 1957 a. Praegu asub seal J. Rosenthali maja. Laekvere mäel asus K. Grustamile kuuluv tuulik, kus ümberkaudsed talunikud käisid oma vilja jahvatamas. Tuulik lammutati kolhoosi poolt 1950. aastate lõpul. 1920 a. maareformi käigus tekkis mõisamaade jagunemisel senistele pärieksostetud taludele lisaks veel 14 asundustalu. Osa neist olid endised mõisa renditalud.

1920- 1939 a. oli Laekvere piirkonnas (Laekvere küla, asundus ja Laekvere Aru) kokku 49 talumajapidamist, neist 14 keskmise suurusega talu Laekvere külas. Selle sajandi algul pandi alus ühistegevusele Laekveres. Asutati Laekvere Piimaühistu, Laekvere Tarbijate Ühisus "Talupoeg", Paasvere valla Vabatahtlik Tuletõrjeühing. Hiljem asutati veel Laekvere Masinaühisus, Laekvere Põllumeesteselts, Laekvere Haridusselts, Laekvere Laenu-hoiu ühisus, millest kujunes Laekvere ühispank. 1920,-tel aastatel lisandusid neile veel kaitseliidu malev, naiskodukaitse organisatsioon, ÜENÜ osakond, karskusselts. Tegutses haridusseltsi raamatukogu, näitering ja noorte spordiorganisatsioon. Korraldati kodukäsitöö, näitekunsti, kokanduse, ja kodukaunistuse kursuseid.

Suure populaarsuse omandasid iga-aastased tuletõrje rakendusspordi võistlused ja paraad. Seltside, ühistute ja ühiskondlike organisatsioonide asutajajaks ja nende tegevuse organiseerijajaks olid kohalikud erksamad ja algatusvõimelisemad talumehed ning intelligentsi esindajad. Laekvere majandusliku, ühiskondliku ja kultuurielu arengusse andsid oma panuse sellised aktiivsed avaliku elu tegelased nagu Karl Pikhof, Karl Preismann, Karl Kruusmann, Andres Mathisen, Villem Janka, Juhan Kriel, Eduard ja Rudolf Reimann, Linda ja Eduard Sellvov, Jakob Kriel, Karl Arak, Valter Käär, Artur Lauringson, Kusta Veersalu, Hilda Vettik, Hindrek Sirelpuu, Artur Sirelpuu jt. Vallavanematena Aleksander Allikmets ja Johannes Jõemets. Vallasekretäridena Johannes Freiberg ja August Madisoo. 1920 a. avati Laekvere Haridusseltsi poolt 6- kl. Algkool nimetuse all "Laekvere Haridusseltsi Kõrgem Algkool". 1930 ja 1938 a. anti ÜENÜ Laekvere osakonna poolt välja noorsoo kultuuri- ja vabaharidustöö kohaliku ajakirja "Ründaja" 2 numbrit.

1930-tel aastatel omandasid laialdase kuulsuse suured Laekvere laadad, mis toimusid 2 korda aastas (27 okt ja 24 märts).

Laekverele andsid omapärase ilme siia 1925-1935 a.ehitatud suured põllukivist hooned: meierei, kauplusehoone, koolimaja ja pritsikuur. Ühtse arhitektuurilise ansamblina on need hooned püsinud siiani.

Eesti Vabariigi sõjaeelsel ajal oli Laekveres 3 erakauplust (Raus, Selliov, Flink), ühisuse kauplus, kondiitriäri (Selisalu) ja rohpood (apteek). Töötas Laekvere 6-kl. Algkool, meierei ja ühispank.

Tegutsesid veel tislertöökoda, kaks seppa, kaks lihunikku, õmbleja, kuduja, juuksur ja fotograaf. Kaks korda nädalas toimus turg. 1940 a. lõpetati ühingute ja seltside tegevus. Likvideeriti erakauplused ja ühispank ning ühiskondlikud organisatsioonid.

Aastasadade jooksul on Laekvere ja selle ümbruskond elanud läbi kergemaid ja raskemaid aegu. Rängalt on muserdanud siinset elanikkonda sõjad ja nendega kaasnevad hädad ning segadused. Vene-Liivi sõja ajal tehti maa paljaks. Enamik elanikkonnast hukkus. Põhjasõja ajal hukkus umbes 2/3 siinsetest elanikest. Ohvreid nõudis I Maailmasõda ja Eesti Vabadussõda. 1927. aastal avati Simuna kiriku juures I

Maailmasõja ja Vabadussõja ohvrite mälestusmärk. Sellel on raiutud ka Laekvere ümbrusest päritolevate hukkunute nimed.

Eesti Vabadussõja ajal, 1918.aasta lõpul, kui Eesti (valgete) väed taganesid, tungisid Paasvere valda ja Laekverre punaste väeüksused. Võimu haarasid kohalikud punased: Villem Bikse (vallavanemana), Jüri Abner, Toomas Toll, Hans Meer, Johannes Reidlich, Ihnete Tammik jt. Moodustati komitee, kes alustas kohe valgete pooldajate jälitamist ja arreteerimist. Vangistati umbes 30 meest. Vangid paigutati Moora mõisa, kus toimus nende ülekuulamine ja piinamine. Kohut mõistis kohapealne tribunal, keda julgestas Rakverest kohale palutud relvastatud jõuk. 5.jaanuaril 1919 otsustas tribunal teiste vangide hirmuks kohapeal hukata Aleksander ja Jakob Elvest'id, vallavanem Jaan Elvesti pojad. Jaan Elvest oli arreteeritud koos oma kolme pojaga valekaebuse põhjal relvade salajase hoidmise ettekäändel. Kolmas poeg Juhan vabastati. Surmamõistetud ja videvikus hukkamisele viidud vendadel õnnestus hukkamise ajal nende endi poolt mõisa pargi taha varem valmiskaevatud haua juurest põgeneda lähedal olevasse metsa. Neile tulistati järgi kuulipildujast Aleksander sai käest haavata. Põgenejaid jälitati, kuid neid ei tabatud. Põgenenud vendade asemel lasti nüüd maha sama haua kaldal nende isa Jaan Elvest ja Moora elanik Karl Preismann. Osa vangidest vabastati Mooras, ülejäänud saadeti Rakverre.

10.jaanuaril 1919 hukati Rakvere Palermo metsas Rudolf Peets, Aleksander Grustam, Juljus Kintsel, Daniel Selihofja Priidik Viilver Laekverest, Toomas ja Aleksander Tärvelfid (isa ja poeg) Moorast, Heinrich Grouberg, Feodor Nõmm, Villem Piidermann ja Karl Pudel Rahklast ning Artur Elberg Paasverest.

Punaste võimuloleku lühikese aja jooksul (umbes I kuu) langes nende veretöö ohvriks Laekverest ja selle lähikonnast 14 inimest. 22.jaanuaril 1919 toimus tapetute matus. Kõik hukatud sängitati Simuna kiriku juurde ühishauda. Matmisest võttis osa hulgaliselt rahvast.

1941.a. alanud sõja ja sõjajärgsete aastate repressioonide ohvriks langes Laekveres ja selle lähikonnas surnutena ja teadmata kadunutena kokku 43 inimest. 1941 küüditati Siberisse 2 inimest (I perekond).

Nõukogude hävituspataljoni poolt korraldatud haarangul tabati 8 meest, kellest enamus olid 1941.a. mobilisatsioonist kõrvalehoidjad ja varjasid end oma kodu läheduses. Hiljem leiti nad Roela metsast mõrvatuna. Osa jäi teadmata kadunuks.

Saksa okupatsiooni ajal arreteeriti ja hukati 15 inimest. Saksa sõjaväkke mobiliseerituna langesid rindel või jäid teadmata kadunuks 5 meest.

1944-1945 arreteeriti NKVD poolt 10 meest, kellest 6 suri Venemaa vangilaagrites. 1945 .aastal langes mõrva ohvriks 3 inimest.

1949.aasta 25 .märtsil küüditati Laekverest ja siit lähimast ümbrusest Siberisse kokku 25 inimest: Laekverest 7, kellest 2 suri Siberis; Salutaguselt 4 inimest, kellest 2 ei tulnud enam tagasi; ja Moorast 14 inimest. Üldse küüditati Paasvere vallast Siberisse 80 inimest.

XV KOLHOOSIDE AJAST JA LÄHIMINEVIK

Pärast 1949. aasta suurküüditamist likvideeriti talud ja hakati massiliselt kolhoose looma. Alul olid kolhoosid väikesed - igasse külasse loodi oma kolhoos: Laekvere külas oli "Külvaja", Salutagusel "Salu", Laekvere-Arus "Aru", Mooras "Rahva Võit" kolhoos jne. Väikesed kolhoosid eksisteerisid lühikest aega. Need ühendati, mille tulemusena tekkis Laekveres "Säde" kolhoos. Pikemaks ajaks jäi püsima Mooras asuv "Rahva Võit" kolhoos. Aastate jooksul tekkis ümberkaudsete kolhooside ja sovhooside liitmise tulemusena lõpuks üks suur majand - Laekvere sovhoos, mis hiljem muudeti kolhoosiks. See hõlmas kogu endise Paasvere valla territooriumi ja osa Avanduse vallast, mis üldpindalalt -18 493 ha - oli tolle aja Rakvere rajooni ja kogu Virumaa suurim majand.

Aastatel 1970-1990, eriti aga sovhoosi eksisteerimise ajal (direktor Kalju Tõnurist) hoogustus Laekveres ehitustegevus. Peale tootmishoonete ehitati Laekverre hulk suur- ja üksikelamuid, lasteaed, kontor-klubihooned, tsentraalkatlamaja. Rajati tsentraalne keskküte ja veevarustussüsteem.

1992.aastal, mil likvideeriti külanõukogu ja moodustati Laekvere vald, likvideeriti ka Laekvere kolhoos. Selle asemele tekkisid põllumajanduslikud osühingud, üksiktalud ja aktsiaseltsid.

Praegu on Laekveres 5 kauplust, tegutsevad põllumajanduslik osühing ja 6 aktsiaseltsi ja osühingut. Töötavad Laekvere Põhikool, lasteaed, apteek, sidejaoskond ja eraarstid. Siin asub vallamaja - valla keskus.

Laekvere vallas oli 1.jaanuari 1997 seisuga 2167 elanikku, neist Laekvere alevikus 521.

Ülo Mustasaar